

Прикази књига Book reviews

Hubáček, Jaroslav. *Výběrový slovník českých slangů*. – Ostrava: Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, 2003. – 250 s.

The end of 2003 saw a new dictionary of Czech slang on the book market. The most comprehensive survey to-date of slang and professional jargon in Czech, compiled by Jaroslav Hubáček, was published as No. 146/2003 in the University of Ostrava Files series under the title *Výběrový slovník českých slangů*. Its 250 pages crown the author's painstaking research into slang carried out over a number of years.

In the introduction the author suggests that expressions of slang and professional jargon function as naming units of a particular kind and constitute a prominent level within the corpus of Czech non-standard lexical items. As the author points out, the monograph cannot provide a complete and conclusive account of these expressions, but rather *“a selection along with a brief commentary”*, owing to *“the unfinishedness of the author's research work, and even more importantly, owing to the openness and permanent dynamic development within this lexical stratum”* (p.3).

The expressions listed in the dictionary were obtained through field research in the professional settings and among the interest groups explored, as well as by study of texts, particularly professional, fictional, and journalistic ones. The sources include sepa-

rate research papers on particular types of slang, including those written by students of Czech. The new dictionary also contains non-standard lexical units presented in earlier works by the author, particularly in his monograph *O českých slanzích* (1st edition 1979, 2nd edition 1981), and in *Malý slovník českých slangů* (1988).

The three publications by J. Hubáček differ from one another. The two earlier monographs open with extensive theoretical introductions providing a general description of slang, of the word-formation processes through which slang expressions are formed, an overview of works on Czech slang, as well as brief outlines of the kinds of slang treated in them. So too the introduction to *Výběrový slovník českých slangů* offers essential information on slang, its definition, the motivation underlying the naming processes, the classification, and the word-formation processes involved, but all of this is presented in a format that is much more concise and also more easily comprehensible.

Another difference from Hubáček's earlier work on slang lies in the arrangement of the language material. The monograph *O českých slanzích* is divided into sections devoted to one particular type of slang at a time, ordered according to the number

CASA 2004

of lexical entries obtained. Each of the sections is further subdivided, e.g. the section on military slang is comprised of the following categories: 1) expressions denoting persons; 2) weapons and gear; 3) other expressions; 4) loans from German that are outdated or becoming outdated. On the other hand, both *Malý slovník českých slangů* and *Výběrový slovník českých slangů* employ organisation patterns common in contemporary lexicography, presenting the entries in alphabetical order. Each entry includes the following information:

- the headword (in bold type)
- basic grammatical information
- slang type expressed by an abbreviation, possibly also other information (expressive character, frequency, area of use)
- definition of the item through a synonym, professional equivalent, or description
- examples of context (occasionally), or other information (usually motivation)
- synonymous expressions

The monograph *O českých slanzích* treats 41 types of slang and professional jargon, paying most attention to those used by railwaymen, sportsmen, hunters, and campers. *Malý slovník českých slangů* gives an overview of 98 types of slang and jargon, and *Výběrový slovník českých slangů* of as

many as one hundred, both present and past. The extent of Hubáček's latest publication was increased by including additional headwords relating to the separate categories of slang. So e.g. the 1979-monograph *O českých slanzích* contains 149 headwords in the above-mentioned category of military slang, while *Malý slovník českých slangů*, published in 1988, lists as many as 188, and this number grew in *Výběrový slovník českých slangů* to 216.

Apart from the introduction and the alphabetical list of entries, *Výběrový slovník českých slangů* provides information on the arrangement of the dictionary and on the structure of the entries, a list of abbreviations, and a bibliography, which is, however, limited to essential publications by the author, as well as the most comprehensive or most recent works on slang, disregarding a large number of separate studies and papers.

Výběrový slovník českých slangů by Jaroslav Hubáček is so far the most comprehensive lexicographic treatment of Czech sociolects. Owing to its volume and the scope of research, it represents a value that will be of interest not only to linguists, but also to translators, as well as all those interested in living, informal Czech language.

Alena Jaklová (České Budějovice)

Јован Ајдуковић, Увод у лексичку конџакијолоију. Теорија агајџације русизама, Фото Футура, Београд 2004, 364 с.

Недавно објављена монографија др Јована Ајдуковића *Увод у лексичку конџакијолоију. Теорија агајџације русизама* представља донекле измењен текст првог дела докторске дисертације под називом *Русизми у савременим јужносло-*

венским и зајаднословенским књижевним језицима према квалификајору у лексикографским изворима. Нека питања из дисертационог истраживања аутор је разматрао у рефератима поднетим на научним конференцијама у Београду,

описује процес адаптације морфолошких категорија (именичког рода, броја, придевског вида, глаголског вида), после чега, као уосталом и у свим осталим поглављима, следе закључна разматрања.

Осмо поглавље (*Транссемантизација*) нам најпре нуди дефиницију појма (*процес реулисања адаптиације на семантичком нивоу*), после чега се наводи типологија транссемантизације (постоје двадесет и осам типова). Сваком типу трансемантизације посвећена је засебна глава.

Девето поглавље се бави лексичко-стилистичком адаптацијом. Контактолошка јединица на лексичком нивоу зове се *лексички изам* (нпр. русизам), а на стилстичком нивоу – *контактолошка илема*. Аутор лексичке јединице разврстава према различитим лексичко-стилистичким критеријумима и наводи мноштво примера за сваки тип лексичко-стилистичке адаптације (адапција може бити нулта, делимична, слободна).

У десетом поглављу (*Трансинтаксизација*) износе се постојеће дефиниције појма, а затим се даје преглед типова трансинтаксизације глаголске рекције, док се у закључним разматрањима фреквентност појединог типа трансинтаксизације глаголске рекције исказује у процентима.

Контактолошки речници су тема и назив једанаестог поглавља. Аутор нас најпре упознаје са појмом, а затим и са врстама контактолошких речника. Контактолошки речник може бити израђен према теорији трансфера или према теорији активације или пресликавања. Постоје две врсте контактолошких речника: *контактолошки речник адаптиације* и *контактолошки речник идентификације* (за сваки тип речника наводи се пример). Аутор је утврдио шест прин-

ципа контактолошке идентификације русизама, при чему нам нуди концепцију властитог контактолошког речника адаптације коју илуструје на примеру русизма *аишйка* у различитим словенским језицима (српском, хрватском, бугарском, македонском, словеначком, чешком, пољском и словачком).

Дванаеста глава (*Општи закључак*) представља резиме свега претходно изложеног и израженог у бројкама и процентима. Аутор је на основу јужнословенске и западнословенске грађе формирао два корпуса: у првом је обрадио 6 469 руских модела, а у другом 8 754 русизама. Аутор је, такође, утврдио број русизама и модела који имају акценат на првом слогу, односно на другом, трећем и последњем (према његовим закључцима највише руских модела има акценат на последњем слогу, док највећи број русизама у испитиваним језицима има акценат на првом слогу), затим фреквентност одређених творбених типова, продуктивност форманата итд. У овом поглављу су синтетизовани сви доприноси аутора теорији језика у контакту (дају се основне контактолошке дефиниције и појмови, као и све новине које је аутор увео овим истраживањем).

На крају књиге налазе се селективна библиографија и сажети на руском и на енглеском језику. Посебан додатак представља огледни примерак контактолошког речника адаптације русизама, који је у припреми за штампу. На тринаест страница узети су примери лексема из свих испитиваних словенских језика које почињу углавном на прво, односно друго почетно слово азбуке. На самом крају се прилаже регистар имена, а потом библиографија и кратка биографија самог аутора.

На основу до сада реченог закључимо да је монографија др Јована Ајдуковића под називом *Увод у лексичку контактологију. Теорија адаптације русизама* заиста оригиналан, иновативан и студиозан рад. Аутор у сваком поглављу даје мноштво примера, процентуално третира појаве, прегледно и разумљиво излаже историјат контаката руског језика са осам словенских језика, указује на различите теорије адаптације (У. Вајнрајха, Е. Хаугена, Р. Филиповића и др.) и дефинише односно редефинише основне контактолошке појмове. Дакле, реч је о делу које је врло информативно за читаоца и пропраћено богатом библиографијом и обиљем примера и табелама за сваку врсту или тип адаптације. То је практично први уџбеник из лексичке контактологије код нас (а литература показује да таквих уџбеника нема ни ван наше

земље), тако да сматрамо, ако би се на факултетима филолошког профила појавило интересовање за покретање програма (предмета, курса) из лексичке (лингвистичке) контактологије, да би ова монографија у потпуности могла послужити као основни уџбеник. Ову сугестију упућујемо реформаторима нашег високог образовања, посебно у околностима актуелног учвршћивања и проширивања наших језичких и културних контаката са другим земљама и културама. За похвалу је финансијска подршка Министарства за науку, технологије и развој Републике Србије, које је помогло објављивање ове књиге. Она уједно треба да буде подстрек и охрабрење другим младим научницима да своја истраживања изнесу пред научну и стручну јавност.

Тања Павловић (Београд)

Marek Szatek, *Słownik homonimów rosyjsko-polskich*, *Словарь русско-польских омонимов*, Ars Nowa, Poznań 2003, 202 s.

Krzysztof Kusal, *Rosyjsko-polski słownik homonimów międzyjęzykowych*, *Русско-польский словарь межъязыковых омонимов*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2002, 190 s.

Межъязыковая омонимия – тема, достаточно активно изучаемая и обсуждаемая в современной контрастивной лингвистике. Обилие терминов, которыми обозначается это явление (*межъязыковые омонимы/паронимы, мнимые эквиваленты, тавтономы, псевдоэквиваленты, коварные слова, аппроксиматы, ложные друзья переводчика*), наводит на мысль, что этот вопрос по-прежнему актуален и еще не

до конца изучен. В условиях родственных языков, например таких, как польский и русский, изучение и систематизация этого явления имеет большое практическое значение, причем как для студента, так и для профессионального переводчика. В связи с вышесказанным, большой интерес представляют два недавно изданных в Польше словаря: *Marek Szatek* «Словарь русско-польских омонимов» и

Krzysztof Kusal «Русско-польский словарь межъязыковых омонимов».

«Словарь русско-польских омонимов», издан в Познани в 2004 г. и содержит в общей сложности 970 словарных статей. Статьи снабжены пояснениями и примерами, которые иллюстрируют употребление описываемого слова. Во вступлении, автор предназначает свой словарь, прежде всего для изучающих и преподающих русский язык, а также для переводчиков и лингвистов-славистов.

К сожалению, при издании словаря не удалось избежать нескольких печальных ошибок. А именно:

1. В тексте присутствует досадное количество опечаток и ошибок. Уже в предисловии видим «истогником» (с.6), вместо «источником». По иронии судьбы эта опечатка вкралась в предложение «[...]источником многих трудностей и недо-разумений». В списке сокращений (с.11) читаем:

- ист. – искусство
- иск. – исторический термин
- карт. – теркин карточной игры

Подобные ошибки встречаются не только в предисловии и списке сокращений, есть они и в словарных статьях. Эти ошибки тем более непозволительны, так как автор предназначает свой словарь в первую очередь для изучающих и преподающих русский язык.

2. Существенным недостатком, на мой взгляд, является то, что в русских словах не проставлено ударение. Во-первых, это усложняет использование словаря, т.к. при необходимости придется обращаться к другому словарю, а во-вторых, иногда это сужает омонимический ряд.

Так например:

бухнуть (с.19), с ударением на первое у, автор сопоставляет в качестве омонима с

польским словом *buchnąć*, при этом из-за того, что в словаре не учитывается ударение, пропадает еще один возможный член омонимического ряда *бухнуть* с ударением на последнее у:

бухнуть – в молодежном жаргоне – выпить спиртного (Мокиенко 2001: 84);

вольно (с.24), с ударением на первое о, сопоставляется с польским *wolno*, но не учитывается *вольно* с ударением на последнее о:

вольно – просторечие, Зачем было делать что-либо (говорится тому, кто сам виноват в своём неудачном действии – Ожегов 1973: 88).

Первый пример, со словом *бухнуть*, иллюстрирует еще один недочет, рассматриваемого нами словаря. В словаре не берется внимание жаргон. В библиографии отсутствует «Большой словарь русского жаргона». Учитывая то, что жаргон все чаще и чаще появляется и в литературе, и в языке СМИ, подобный недочет может стать достаточно серьезным упреком по отношению к данному словарю.

Изданный во Вроцлаве, в 2002 году, «Русско-польский словарь межъязыковых омонимов» по сравнению с предыдущим словарем более академический. Словарь состоит из следующих частей: Предисловие, Как пользоваться словарем?, Условные сокращения, Условные знаки, Библиография, Словарь, Указатель польско-русских омонимов.

Сразу же хочется обратить внимание на последний пункт содержания словаря. Наличие этого пункта практически превращает словарь в двусторонний что является несомненным плюсом данного издания.

В предисловии автор обращает внимание на актуальность и недостаточную изученность межъязыковой лексической омонимии в польском и русском языках.

Вслед за другими исследователями этой проблемы, автор указывает на то, что не существует единого, общепринятого определения омонимов. Среди исследователей нет согласия в том, «[...]какие именно признаки плана выражения и плана содержания существенны для установления омонимии и как они соотносятся между собой» (с. XI). Для составителя словаря межъязыковых омонимов это может стать серьезным затруднением, так как нет точных границ при отборе корпуса словаря. В качестве рабочего определения Кшиштоф Кусаль выбирает следующее «В нашей работе межъязыковая омонимия рассматривается как сравнительная лексическая категория, где межъязыковые омонимы выражают отношение между двумя лексемами с эквивалентной формой (тождественное или близкое звучание) и неэквивалентным содержанием». К сожалению, предыдущий автор не дает нам подобной информации, но в его вступлении читаем «Как известно, сущность межъязыковой омонимии заключается в смысловом различии слов, которые произносятся одинаково или очень похоже в обоих языках» (с.6). Таким образом, можно предположить, что используемые авторами критерии при отборе корпуса словарей в значительной мере совпадают. Однако, сравнивая словари, мы можем заметить, что совпадение критериев отбора не приводит к совпадению корпусов. Отбор пар омонимов остается в значительной мере субъективным процессом. В связи с этим, словарь Марека Шалэка, хотя и имеет недостатки, но

при этом содержит корпус слов, который дополняет и обогащает словарь Кшиштофа Кусалья.

К несомненным достоинствам словаря, составленного господином Кусалем, можно отнести пункт «Как пользоваться словарем?». Быть может кому-то он может показаться излишне подробным, но учитывая, что межъязыковая омонимия привлекает внимание не только теоретиков, но и практиков, а именно: учителей, методистов, студентов, такая подробность не только не излишня, но и необходима.

К сожалению, оба словаря уделяют крайне мало информации о стилистической окрашенности приводимых в них слов. Так в словаре господина Шалэка слово *кривда* отнесено к разговорной речи, то есть читатель может предположить, что это слово достаточно употребительно в современной разговорной речи. Однако уже Ожегов определял это слово как устаревшее (Ожегов 1973: 280). Общим пожеланием для обоих словарей может быть соотнесённость их с неким корпусом текстов, из которого берутся примеры, приводимые в словаре.

Несмотря на недочеты, оба словаря содержат много полезной и интересной информации. Словарь, изданный во Вроцлаве, более академический, и поэтому его без всяких опасений можно применять при обучении русскому языку; второй словарь, несмотря на свои недостатки, предоставляет исследователям оригинальный и достаточно объемный корпус слов.

Литература

- Ефремова 2001: **Ефремова, Т. Ф.** Новый словарь русского языка. – Москва: Русский язык. – В 2-х томах.
- Мокиенко 2001: **Мокиенко В. М., Никитина Т. Г.** Большой словарь русского жаргона. – Санкт-Петербург: «Норнит». – 717 с.
- Ожегов 1973: **Ожегов, С. И.** Словарь русского языка. – Москва: Советская энциклопедия. – 846 с.

Корнаев Мурат (Краков)

458

Язык и текст в пространстве культуры: Сборник статей научно-методического семинара «Textus». – Вып. 9.
Под ред. д-ра филол. наук проф. К. Э. Штайн. –
Санкт-Петербург–Ставрополь: Изд-во СГУ, 2003. – 416 с.

Textus to rosyjski rocznik interdyscyplinarny. Dziewiąty tom poświęcony jest kwestiom badania różnych typów tekstu i ich funkcjonowania w przestrzeni kulturowej. Każdy numer dotyczy najszerzej rozumianej stylistyki. Tematycznie bliski jest więc czytelnikom *Stylu*. Recenzje rocznika *Textus* ukazały się m. in. w *Stylistyce* (2002, XI, s. 576–579) i *Przeglądzie Ruscystycznym* (2001, nr 4 (96), s.120–123).

Dziewiąty już numer składa się z dziesięciu rozdziałów. W części dotyczącej epistemologii tekstu znajdują się artykuły, których przedmiotem uwagi są: tekst artystyczny w przestrzeni epistemologicznej (K. Sztajn), ubranie jako tekst (Z. Dode), językowe środki wyrazu kluczowych pojęć impresjonizmu w tekstach reżyserskich egzemplarzy K. Stanisławskiego (W. Chodus), prymarne i sekundarne gatunki w artystycznej sferze komunikacji (R. Bajramukow), kształtowanie gatunkowo-kompozycyjnej koncepcji twórczości operowej Prokofjewa (M. Kubelan), „bagaż prototypowy” jako składnik semiosfery (J. Kostylewa), filozofia codziennej świadomości w twórczości

M. Zoszczenki (S. Baranow), sztuka jako wskaźnik statusu gnoseologicznego człowieka w rozpadzie cywilizacyjnym (A. Pomorcewa), intradyscyplinarna komunikacja w historiografii (S. Małowiczko), kultura XX wieku: „nieznośna lekkość bytu” (S. Pawłow), człowiek w antropologii chrześcijańskiej (W. Safonow).

W części zatytułowanej *Aspekty analizy tekstu artystycznego* przedmiotem rozważań są następujące zagadnienia: *locus* Rosja w poezji rosyjskiej początku XX wieku (W. Prokofjewa), zasada mnogości w jedności w tekście poetyckim M. Cwietajewej (T. Woronina), neologizmy rzeczownikowe w poezji I. Seweranina (L. Fomina), źródła obrazów w poezji M. Wołoszyna (O. Zmazniewa), metafora dwuczłonowa i jedno-członowa w utworach B. Zajcewa (T. Czubajewa), tragedia wojny w liryce A. Hessena (W. Biełukowa), funkcja asyndetonu w tekście poetyckim Puszkina (F. Dżaubajewa), pragmem jako środek wyrażenia oceny ironicznej w tekstach Teffi (S. Bierestok), język utworów Andreja Płatonowa (W. Iwanickij, S. Pikalewa), brzmieniowa organizacja opo-

 2004

wieści Płatonowa „Wykop” (T. Pawłowicz), swoistość formy narracyjnej w powieści Nabokova „Obrona Łużyna” (J. Daniłowa), semantyka kodu etnokulturowego i specyfika jego użycia w powieści M. Aleksejewa „Iwuszka nieplakuczaja” (O. Sidorenko), opowieść W. Astafjewa „Pastuch i pastuszka” jako współczesna pastorałka (S. Perewałowa), pieśń autorska jako system semiotyczny (W. Kofanowa), twórczy rozwój wschodniego florosymbolizmu w „West-östlicher Divan” Goethego (K. Szarafadina), koncept piękna w liryce Tiutczewa i Wordswortha (J. Sewrugina).

W kręgu uwagi *Składni zdania i tekstu* są: zdanie typu *Параходов было два* (W. Babajcewa), przydawka w języku abazyńskim (S. Pazow), klasyfikacja zdań złożonych (T. Dmitrewa), warunkowe pytajne zdania podrzędnie złożone w świetle teorii aktów mowy (W. Łysenko), idiomatyka dialogu, tzn. idiomy w replice wyrażającej implicytnie sprzeciw (T. Penina), wartości w dyskursie (G. Dmitruk), swoistość strukturalna tekstu przepisu kulinarnego (P. Burkowa), zdania proste z dwoma rodzajami relacji predykatywnych (W. Fiedosiejew), przestrzeń a składnia języków adygejskich (M. Adyszesowa).

Trzeci rozdział *Semantyka i składnia* zawiera artykuły, których przedmiotem uwagi są: antroponim jako przedmiot gry (D. Gugunawa), tekst naukowy jako przestrzeń kognitywna: zagadnienie formantów jako kodu terminologicznego (A. Żandarowa), bieguny oceny: mechanizmy derywacyjne a kontekst (M. Bielajewa), czasownikowe sufiksy faktytywne w języku kabardyńsko-czerkieskim (Z. Ionow), semantyka gradualna (S. Kolesnikowa), frazeologizmy modalne a frazotwórczy narzędnik (T. Goloszczapowa), psycholingwistyczny aspekt opisu czasu praesens historicum (S. Iwanow), znaczenia

przenośne niemieckich czasowników onomatopeicznych (A. Leontjew), adwerbalne wykładniki intensywności cechy (M. Litwinowa), nazwy stanu (O. Michejewa), etymologia *нпотив* (M. Milowanowa), graduator *ещё* (O. Michejewa).

Rozdział *Wznowienia* zawiera 4 teksty, które dotyczą życia i twórczości J. Uszakowej (D. Maślowa), językoznawczego spojrzenia na porównania (J. Uszakowa), drogi naukowej L. Jegorowej (L. Bronskaja, W. Chodus), pejzażu w utworach K. Pawstowskiego (J. Jegorowa).

Kolejny rozdział *Nasze publikacje* rozpoczyna się od 16 grafik J. Stawrasowa, które interpretuje K. Sztajn. Wiersze Tatiany Fisenko dopełnia autoprezentacja poetki.

Tradycją rocznika Textus jest obszerny dział krajoznawczy. G. Czesnokowa, N. Markielow, F. Magulewa, T. Kulikowa i Szulżenko przybliżają czytelnikowi wiedzę o Stawropolu i okolicach.

Formę komunikatu ma przyczynek J. Teliszewa, który analizuje frazę *Ухо сильно стилизовано*.

N. A. Kononirowa opracowała katalog wydawnictwa „Academia” (1921-1937).

Ostatni rozdział zawiera recenzje 5 książek: *Kiriwiny* T. Szczerbowski (A. Silantjew), *Onomazjologii kognitywnej* J. Seliwanowej (J. Sergiejewa, W. Czerniak), *Rosyjskiego zdania werbalnego* Z. Nowożonowej (L. Jefanowa), *Poetyckiego stanu języka* J. Kazarina, podręcznika *Język rosyjski i kultura mowy* pod redakcją W. Czerniak (K. Żogina) i tomu *Stereotypowość i twórczość w tekście* pod red. M. Kotiurowej (J. Soroczenko).

Dziewiąty tom rocznika Textus z pewnością nie zawiedzie stałych już czytelników: studentów, doktorantów, nauczycieli i wszystkich, którzy interesują się zagadnieniami języka, literatury i kultury.

Tadeusz Szczerbowski (Kraków)

**Sztuka w świecie znaków, wybór, przekład, wstęp i bibliografia
Bogusław Żyłko. Wyd. słowo/obraz terytoria, Gdańsk 2002,
260 s.**

460

Antologię *Sztuka w świecie znaków* rozpoczyna *Słowo wstępne* jej redaktora i tłumacza, Bogusława Żyłki. Autor określa w nim relacje między prymarnym systemem modelującym, czyli językiem naturalnym, a wtórnymi systemami modelującymi, do których należą różne dziedziny sztuki (literatura, kino, malarstwo, muzyka), mitologia, religia, nauka. W wyjaśnieniu obu nazw stwierdza on, że język naturalny pełni uprzywilejowaną rolę w kulturze, gdyż jest najbardziej rozwiniętym i uniwersalnym systemem znaków. Inne systemy powstają na jego bazie poprzez nadbudowanie (np. poezja) lub naśladowanie systemowego charakteru języka (sztuki niejęzykowe). Autor pokrótce omawia tematykę zgromadzonych w książce artykułów. W przeważającej części pochodzą one z lat 80. XX wieku i dotyczą literatury. Wynika to z faktu, że większość badaczy to filolodzy.

Pierwszą z prezentowanych publikacji jest artykuł Borysa Uspienskiego *O genezie tartusko-moskiewskiej szkoły semiotycznej*. Autor przybliży w nim kolejne etapy rozwoju grupy, począwszy od pierwszego spotkania moskiewskich językoznawców z literaturoznawcami z Petersburga w 1962 r. na sympozjum poświęconym badaniom systemów znakowych. Spotkanie to skłoniło naukowców obu odrębnie rozwijających się ośrodków do powołania jednej szkoły semiotycznej, nazwanej grupą Tartu-Moskwa. Różne zainteresowania członków powstałej grupy okazały się wzajemnie inspirujące. Autor zaznacza, że, choć pierwsze lata działalności szkoły zapowiadały jej szybki rozwój, okres wojenny oraz późniejsze rządy sowieckie spowolniły ten proces. Problematyczna okazała się sama

nazwa grupy: termin *semiotyka* negowano z uwagi na niepożądane skojarzenia z lingwistyką zachodnioeuropejską (F. de Saussure, Ch. Peirce). Ostatecznie władza przyjęła określenie *wtórne systemy modelujące* jako zgodne z obowiązującą wówczas marksistowską teorią języka. Uspienski podkreśla, że mimo eufemistycznej nazwy, faktycznym polem działania badaczy był język, semiotyka, a także miejsca pograniczne wielu nauk: etnografia, historia, mitologia. Naukowcy studiowali różne systemy znaków, próbując łączyć osiągnięcia wielu dziedzin humanistycznych. Ze szkołą związani byli: R. Jakobson, B. Eichenbaum, Ju. Łotman, M. Bachtin oraz W. Propp.

Teoretyczne zagadnienia semiotyki porusza artykuł pt. *Pewne aspekty semiotycznej orientacji wtórnych systemów modelujących*. Jego autor, Boris Gasparow próbuje ustalić, jakie typy znanej klasyfikacji znaków Ch. Peirce'a (ikony, indeksy i symbole) przeważają w języku naturalnym, a jakie dominują w innych systemach semiotycznych, na przykład w muzyce, filmie, malarstwie. Znaki wszystkich systemów badacz dzieli na trzy zasadnicze grupy: determinujące denotat, determinowane przez denotat oraz koordynujące. Z jego ustaleń wynika, że w malarstwie, filmie oraz rzeźbie przeważają znaki zdeterminowane, to jest w jakiś sposób motywowane przez denotat, podczas gdy w muzyce i balecie to denotat bywa wtórny wobec znaku, który jest determinujący. Sztuka słowa jest w opinii Gasparowa systemem koordynacyjnym, gdyż łączy różne typy znaków. Autor podkreśla, że jego typologia ma charakter umowny i stanowi punkt wyjścia dla dalszych podziałów.

Czas 2004

Możliwe są różne sposoby kontaminowania typów znaków w ramach jednego systemu. Na przykład w zdominowanym przez ikony i indeksy (znaki zdeterminowane) malarstwie może dojść do przewyciężenia podobieństw i pojawienia się symboli, czyli znaków determinujących (malarstwo abstrakcyjne). Powstawanie typów mieszanych ma związek z rozwojem kultury i sztuki, z preferowanymi w danej epoce stylami, które decydują o charakterze stosowanych znaków. Gasparow ilustruje swą tezę przykładami przemian w muzyce, poezji oraz malarstwie.

Część teoretyczną antologii zamyka artykuł Ju. Łotmana *Sztuka w szeregu systemów modelujących. Tezy*. Autor próbuje w nim uchwycić specyfikę dzieła sztuki jako swoistego modelu rzeczywistości poprzez skonfrontowanie go z innymi, ważnymi dla kultury, typami modeli: naukowym i zabawowym. Każdy rodzaj sztuk jest w pojęciu badacza strukturą elementów oraz reguł ich łączenia, dlatego może być rozpatrywany jako język. Różne dziedziny sztuki posiadają odrębny język. Łotman zakłada, że dzieło sztuki, które jest systemem znaków, musi być realizowane w określonym materialnym tworzywie. W dalszej części wypowiedzi autor prezentuje zabawę jako ważne działanie nierozdzielne z poznaniem oraz ściśle związane z życiem społecznym. Artykuł kończą rozważania o wzajemnym przenikaniu się języków różnych dziedzin sztuki we współczesnych stylach artystycznych. Badacz zwraca uwagę na sugestywne znaczenie szczegółów, które są cechą charakterystyczną najnowszej sztuki i tworzą jej liczne style.

Dalsze prace omawiają zagadnienia konkretnych rodzajów sztuk. W pierwszej z nich Jurij Łotman i Zara Minc poruszyli temat wzajemnych relacji literatury i mitologii. Autorzy dowodzą pokrewieństwa

obu tych sfer aktywności kulturowej na przestrzeni wielu epok historycznych oraz różnych obszarów sztuki. Przykładem aktualizowania elementów mitycznych są, w opinii badaczy, obrazy z mitologii narodowej w sztuce romantycznej (malarstwo), nastroje bogoburcze oraz popularność motywów demonicznych w literaturze (twórczość Byrona i Lermontowa). Łotman i Minc podkreślają, że, mimo deklarowanego pragmatyzmu oraz realizmu, wiek dziewiętnasty charakteryzował się wzrostem zainteresowania mitem, a tendencja ta przetrwała do wieku XX. Powstające dążenia „neomitologiczne” zaznaczyły się zwłaszcza w kulturze masowej: kinie, teatrze, literaturze oraz reklamie. Badacze sygnalizują rozwój gatunków synkretycznych we współczesnej sztuce, za ważne zjawisko uznają także liczne stylizacje oraz wariacje na tematy podsuwane przez mit i sztukę archaiczną. W ich rozważaniach nie została pominięta również rola mitu jako interpretatora historii i współczesności. Poruszono również kwestię ironii, która, począwszy od A. Biełego (w Rosji) i J. Joyce’a (w Europie), stała się częstą cechą utworów „neomitologicznych”. Na koniec autorzy wskazali pewne mitologemy (cytaty, parafrazy), które zmieniły styl i poetykę współczesnej prozy.

Następny tekst jest poświęcony *semiotyce sceny*. Jego autor, Ju. Łotman rozpatruje grę jako sztukę, która posiada własny specyficzny język, będący wytworem tradycji narodo-kulturowych, umowny oraz różny dla poszczególnych narodów i epok. W swej pracy Łotman kolejno omawia zagadnienia semantyki gry aktorskiej, znaczenia tekstu sztuki, roli dekoracji, rekwizytów, a także oprawy świetlnej i akustycznej, by ostatecznie wyrazić pogląd, że wszystkie elementy sceny stanowią jeden złożony tekst. Autor rozpatruje także proces

wzajemnego oddziaływania tekstu i adresata, opisuje różnice w odbiorze sztuki teatralnej oraz filmu.

Dalszy artykuł (*Złoty podział odcinka i problemy wewnątrzmoźgowego dialogu*) porusza zagadnienia sztuk plastycznych oraz architektury. Autorzy, Jurij Łotman i Nikołaj Nikołajenko, omówili je z perspektywy neurosemiotyki, czyli nauki badającej funkcjonowanie mózgu ludzkiego od strony używanych przez niego znaków. W tekście zostały wyjaśnione role prawej i lewej półkuli mózgu w percepcji świata. Jak podają autorzy, każda półkula wykorzystuje do tego swój język, a efekt postrzegania zależy od „dialogu” pomiędzy nimi. Badacze wiążą pewne zaburzenia łączności między półkulami ze zjawiskami znanymi z kręgu sztuk pięknych, np. z wydłużeniem proporcji ciała ludzkiego w rzeźbie gotyckiej. Są oni przekonani, że określona możliwość, ukryta w mechanizmie świadomości artysty, staje się modelem semiotycznym, na który orientuje się kultura danej epoki. Zatem analiza mechanizmów postrzegania może okazać się pożyteczna w wyjaśnieniu tendencji do pewnych stylów w różnych dziedzinach sztuki. Autorzy zwracają uwagę historyków sztuki na te zależności. Sugerują też daremność poszukiwań abstrakcyjnego ideału „pięknej” formy ze względu na jej, warunkowaną przez pracę mózgu, względność.

Bardzo konkretnym i szczegółowym studium semiotycznym jest praca Borysa Uspienskiego na temat *kompozycji Ołtarza Gandawskiego Jana van Eycka*. Autor rozpatruje w niej znaczenie różnych elementów otwartego, jak i zamkniętego ołtarza, z dwu perspektyw: Boskiej oraz ludzkiej. Dokładnie omawia wszelkie chwytły plastyczne w kompozycji dzieła, opisuje wizerunki przedstawionych świętych, a także ukazuje formalne i treściowe odpowiedniości w wyglądzie ołtarza otwartego i zamkniętego.

Ostatnim autorem antologii jest Jurij Cywian, którego trzy artykuły na temat kina i filmu zamykają omawianą pracę. Pierwszy z nich autor poświęcił krótkiemu opisiowi *wczesnej ewolucji języka filmu*. Tekst zawiera informacje na temat chwytów narracji filmowej stosowanych w pierwszych latach istnienia kina. Badacz podaje, że na przełomie XIX i XX wieku film nie posiadał jeszcze własnego kodu, lecz posługiwał się toposami różnych subjęzyków kultury. W artykule zostały omówione problemy montażu filmowego, długości seansu oraz treści filmów. Uwypuklono także tendencje ważne dla rozwoju tej sztuki oraz jej języka: wydłużenie czasu projekcji, centralizacja seansu, skomplikowanie fabuły.

W swojej drugiej pracy pt. *O pochodzeniu niektórych motywów Petersburga Andrieja Bielego*, Ju. Cywian argumentuje, że pewne wątki trafiły do powieści Bielego z popularnych filmów początku XX wieku. Badacz opisuje szereg pozaliterackich motywów, np. obraz kichającego i pękającego człowieka czy unoszącego się samochodu. Z jego analizy wynika, że transpozycji fabuły filmowej w tekst literacki towarzyszy pewne dopełnienie brakujących ogniw motywacyjnych. W opinii autora drobne uzupełnienia są podyktowane wymaganiami spójności tekstu werbalnego, które różnią się od zasad wiązania treści we wczesnym kinie. Takie rozwijanie sensu zapożyczonego i adaptowanego motywu badacz postrzega jako element przekładu intersemiotycznego.

Ostatni zaprezentowany tekst omawia problem recepcji filmu pt. *Anna Karenina*, nakręconego w 1914 roku w Rosji. Z faktów opisanych przez Cywiana wynika, że na odbiór tego obrazu, a dokładnie: jego finałnej sceny, wielki wpływ miał film *Przejazd pociągu na stację w La Ciotat* (1895), w którym po raz pierwszy został pokazany

moment zblížania się parowozu. Za sprawą tego filmowego kadru psychologiczny portret Anny znacznie zyskał na dramatyczności. Emocjonalny odbiór sceny samobójstwa powodowały, zdaniem badacza, osobiste przeżycia widza, wyniesione z francuskiego filmu. Cywian szeroko opisuje przełomowe znaczenie sceny wjazdu pociągu dla dalszego rozwoju kina. Jego zdaniem dała ona początek swoistej „kolejowej mitologii” nie tylko w filmie, ale także w literaturze, plastyce, teatrze oraz muzyce.

Dalszą część omawianej pracy wypełniają przypisy do poszczególnych rozdziałów (s. 215–241) oraz *Bibliografia prac grupy Moskwa-Tartu z zakresu semiotyki*. Wybór publikacji został ograniczony do tematów poruszonych w antologii. W odrębnych podrozdziałach zebrano literaturę dotyczącą *Zagadnień ogólnych, Literatury, Teatru,*

Sztuk wizualnych, Muzyki oraz Filmu. Bibliografię doprowadzono do lat 90., czyli okresu, w którym szkoła przestała istnieć jako spójna grupa badawcza.

Przedstawiona praca jest pozycją wartościową głównie z uwagi na jej inspirujący charakter oraz przydatność w obecnej kulturologii. Synkretyczne metody badań członków szkoły tartusko-moskiewskiej wydają się właściwe dla analizy współczesnych tekstów kultury, nowych kodów semiotycznych (np. reklamy, internetu, języków subkultur) czy złożonych stylów artystycznych. Chociaż antologia przypomina dokonania semiotyków, którzy kształtowali myśl humanistyczną XX wieku, jej treść jest nadal aktualna i ma szansę stać się źródłem nowych dociekań.

Iwona Papaj (Kraków)

463

Čechová, Marie et al. *Současná česká stylistika*. – Praha: ISV nakladatelství 2003. 344 s. ISBN 80–86642–00–3.

Moderní česká stylistika je založena na tradicích funkčního strukturalismu, jak byl především ve 20. a 30. letech 20. století vymezen v pracích členů Pražského lingvistického kroužku (B. Havránek, J. Mukařovský, V. Mathesius, R. Jakobson) a později dále rozpracován jejich žáky (L. Doležel, K. Hausenblas aj.). Toto pojetí charakterizuje stylistiku jako disciplínu s výraznou lingvistickou orientací a s mnohými mezioborovými vazbami (literární věda, sociolingvistika, psycholingvistika aj.), která v sobě spojuje jak teorii (tedy zkoumání zákonitostí výstavby textů různého druhu – tzn. nejen textů krásné literatury, jak bývá vymezována v tradičnějších pojetích), tak praxi (rozvíjení praktických stylizačních dovedností).

Z této koncepce vychází i nová práce autorského kolektivu ve složení Marie Čechová, Jan Chloupek, Marie Krčmová a Eva Minářová. Touto publikací navazují na předchozí práce obdobného zaměření, konkrétně na tituly *Stylistika češtiny* (1991) a *Stylistika současné češtiny* (1997).

Už obecná charakteristika této práce je neobvyklá – jedná se o monografii oboru, je to však monografie kolektivní (v tom smyslu, že jednotlivé části zpracované členy autorského kolektivu na sebe navazují a sledují celkovou obecnou koncepci – viz níže). Současně však tato monograficky zaměřená práce může sloužit – a slouží – také jako vysokoškolská učebnice; tímto dvojím možným využitím se podobá například *Štylistice*

 2004

slovesného lingvisty Jozefa Mistrika (poprvé vyšla r. 1985 a její vliv byl inspirativní i v českém prostředí). Toto dvojí zaměření je mj. dáno skutečností, že jiná monograficky zaměřená práce není v českém kontextu v současné době k dispozici – M. Jelínek začlenil část své koncepce stylu a stylistiky do kolektivní *Příruční mluvnice češtiny* (1. vyd. 1995), samostatná monografie však zatím nevyšla, *Česká stylistika* J. V. Bečky (1992) je doplněnou a přepracovanou verzí *Úvodu do české stylistiky* z r. 1948. Jinak jsou k dispozici pouze soubory studií různých autorů (např. Karla Hausenblase – nejnověji *Miscellanea* z r. 2003) a skripta vydávaná autory z jednotlivých fakult především pro praktické potřeby běžné výuky (A. Debická, M. Krobotová).

Současná česká stylistika je rozčleněna na 14 hlavních kapitol: *Pojmosloví stylistiky, Diferenciace a stratifikace národního jazyka, Slohotvorní činitel, Stylistické aspekty výstavby textu, Slohová charakteristika výrazových prostředků, Homogenost a heterogenost stylu, Mluvenost jako konstituující faktor projevu, Pojmovost jako konstituující faktor projevu – funkční styl odborný, Regulativní a operativní funkce jako konstituující faktor projevu – funkční styl administrativní, Informativní a persvazivní funkce jako konstituující faktor projevu – funkční styl publicistický, Působení na posluchače jako konstituující faktor veřejného mluveného projevu – funkční styl rétorický, Deklarování estetické funkce jako konstituující faktor projevu – styl umělecké literatury, Průniková pásma funkčních stylů, Metodologické problémy stylistiky.*

V porovnání se *Stylistikou současné češtiny* byly aktualizovány seznamy odborné literatury, upraveny, rozšířeny a doplněny výklady ve stávajících kapitolách a zařazeny

některé nové kapitoly (přehled změn je obsažen v předmluvě – úpravy se týkají např. kapitol věnovaných stratifikaci národního jazyka, slohotvorným činitelům, stylové charakteristice výrazových prostředků, nově byla doplněna kapitola o homogenosti a heterogenosti stylu, o průnikových pásmech funkčních stylů apod.).

Jak bylo uvedeno výše, text zpracovaný tímto způsobem může sloužit nejen jako učebnice, ale širší záběru, podrobností zpracování a obsáhlým soupisem sekundární literatury splňuje také nároky, které běžně klademe na monografie. S tím pak souvisejí také vyšší nároky na uživatele, který tuto knihu používá jako učebnici: musí být natolik vospělý, aby byl schopen přijmout fakt, že existuje mnoho různých pohledů na tytéž jevy, a že je tedy důležité umět svá tvrzení podložit věcnými argumenty. Například si musí sám položit a s oporou o odbornou literaturu zodpovědět otázku, zda a s jakými omezeními je vhodné samostatně vyčleňovat tzv. prostě sdělovací (ve starší literatuře hovorový) funkční styl – tyto požadavky by však na vysokoškolské úrovni neměly být nijak neopodstatněné.

Současná česká stylistika v ucelené podobě představuje moderní, lingvistiky orientovanou koncepci oboru – přesněji řečeno, jednu z mnoha možných koncepcí. Vzhledem k tomu, že v návaznosti na změny světa kolem nás se může a musí měnit i stylistika, i vzhledem k tomu, že právě ve stylistice je možnost různých pojetí velmi výrazně patrná, lze si jen přát, aby vedle recenzované monografie byly časem k dispozici také další práce věnované tomuto oboru.

Michal Křístek (Brno)

Драго Тешановић, *Творбене категорије и њихови категорије у језику Бранка Ћопића*, Филозофски факултет, Бањалука, 2003, 231 с.

У науци о српском језику, творби речи или дериватологији не посвећује се пажња у оној мери у којој би требало, тј. у зависности од значаја који ова дисциплина има. Књига Драга Тешановића *Творбене категорије и њихови категорије у језику Бранка Ћопића* представља изузетан допринос дериватолошким истраживањима и модел онима који желе овом облашћу да се баве.

Иако у садржају на почетку књиге постоји списак поглавља, грубље и у циљу приказа модела који је аутор користио у свом истраживању, могли бисмо поделу на поглавља незнатно изменити. Тако се на самом почетку књиге налази *Увод* (9–17), а за њим следе именице *Nomina agentis* (17–47) и *Nomina attributiva* (47–211). На самом крају аутор излаже своје *Закључке* (211–219), даје списак *Извора* (219–221) и *Литературу* (221–229).

У *Уводу* аутор закључује да дериватолошка истраживања у српском језику данас имају успешне почетке, али релативно скромне домете, посебно ако се упореде са одговарајућим приликама у неким другим словенским језицима. Осврћући се на старе граматичке приручнике српског језика (Маретић и Белић), али и на новије (Стевановић и Бабић), аутор замера на прилично оскудном списку ширих, општих или специјализованих истраживања, иако она садрже опсежна поглавља о творби речи. У последњих 20–30 година појавило се мноштво мањих прилога о најразличитијим проблемима творбе речи у српско(хрватско)м језику и са различитих аспеката. Прилике у науци о српском језику показују традиционалну

запостављеност дериватолошких истраживања у односу на друге области језика – у Симеоновом *Енциклопедијском рјечнику лингвистичких назива* и не постоји термин *дериватологија*.

Белићеве и Бошковићеве расправе, као и расправе и студије И. Лекова, Докулила и Данеша представљају почетке истраживања српске и словенске дериватологије. Главни правци дериватолошких истраживања данас јасно су назначени и многи полазни ставови сматрају се пречишћенима, нарочито они који се тичу саме природе суфикса као језичког средства. Аутор објашњава односно подсећа на суфикс као језичку јединицу, на њено значење и функцију.

Након осврта на однос према дериватологији у прошлости аутор представља модел који је применио у свом раду. У разматрању творбеног система он се определио за решење по којем се творбено-семантичко макропоље посматра као творбена категорија, а одговарајућа микропоља као творбене поткатогеорије. Оправдање за овакав поступак налази се у чињеници да се ауторово истраживање не односи на целину творбеног система, него на само онај његов сегмент који се тиче означавања лица у прозном делу Бранка Ћопића.

Након дефинисања термина творбене категорије аутор изражава своје интересовање за оне творбене категорије које се у српском језику остварују творбеним средствима – основа, префикс и суфикс.

Корпус на којем је аутор вршио своја истраживања јесте прозно стваралаштво Бранка Ћопића, о чему постоји велики

465

број научних и стручних радова, и баш зато је тешко направити прецизну библиографију свих аутора који су дали допринос књижевном осветљавању и анализи дела Бранка Ћопића. Осим лингвистичких стручњака и књижевни критичари су, поред књижевних анализа, давали своја језичка запажања, која су на свој начин специфична. Аутор истиче језичка запажања Велибора Глигорића, Милована Данојлића, не заобилазећи мишљење Десанке Максимовић. Ипак, лингвистичка истраживања која се баве овом проблематиком прилично су шкрта.

Инспириран богатим језичким изразом Бранка Ћопића, аутор је осмислио тему која би осветлила језик овог писца и у складу с тим дошао на идеју да обради творбу именица у оквиру творбених категорија и њихових поткатегорија.

У оквиру творбе речи направио је сасвим нов модел за проучавање језика било ког писца, који ће олакшати и поспешити даљи рад свима онима које интересује ова или слична тема. Драгоценост примењеног начина проучавања огледа се у томе што је рад шематски предочен читаоцу на самом почетку, тако да се на постављеној шеми види и структура самог рада. Шематски приказ суфиксалне творбе именица (15) погодан је јер показује централне и периферне суфиксе. Аутор овај начин сматра апсолутном иновацијом у проучавању овог проблема. У оквиру свог рада аутор је покушао да да одговор на постављене захтеве творбених категорија *nomina agentis* и *nomina attributiva*, као и њихових поткатегорија у језику Бранка Ћопића.

У литератури посвећеној разматрању функционисања творбене категорије *nomina agentis* прилично је неуједначено дефинисан проблем. Аутор анализира дефиницију ове категорије речи код раз-

личитих аутора. Сматрајући све те дефиниције упрошћеним и непрецизним, он даје своју дефиницију. „*Nomina agentis* означава имена вршилаца радње, и укључује најчешће именице од глаголских основа. Друкчије речено, у ову творбену категорију улазе све оне изведенице које означавају вршиоца глаголске радње и имају глагол у општем дијелу“ (17).

Суфикси који творе ову категорију речи, а које аутор издваја јесу: *-ица*, *-ка*, *-аиц*, *-лаиц*, *-ик/-ник*, *-ар*, *-ак*, *-ач*, *-аш*, *-ишељ*, *-ља*, *-лија*, *-ција*. Модел који се примењује приликом анализе ових суфикса у прозном делу Б. Ћопића састоји се од прегледа постојећих расправа и студија о одређеном суфиксу у оквиру литературе на српском језику и словенским језицима и од анализе примера изведеница са тим суфиксом у делима Б. Ћопића. Све своје тврдње и закључке аутор аргументује примерима ексцерпираних грађе из прозних остварења Бранка Ћопића. Уколико материјал показује и нека одступања од постојећих аргумената када су у питању значења и функције појединих суфикса, аутор скреће пажњу на сопствена запажања.

У оквиру творбене категорије *nomina attributiva* у творбеној основи налази се придев, мада у појединим случајевима може бити и нека друга мотивирајућа реч. Аутор истиче да се овим изведеницама могу изражавати спољашња обележја, нека карактерна црта, наклоност, навика, позитивна, негативна или стечена особина у вези са средином. Сва ова значења могу се представити у неколико разноврсних квалификативних поткатегорија. У оквиру творбене категорије *nomina attributiva* аутор је утврдио постојање више поткатегорија, и то: а) по критеријуму „објективне квалификације“: *nomina professionalia*, *nomina nationalia*, *nomina regionalia*, *nomina qualitatis*, *nomina*

patientias, nomina possessiva, nomina collectiva; б) по критеријуму „субјективне квалификације“: *nomina deminutiva, nomina hypocoristica, nomina augmentativa, nomina pejorativa*.

У оквиру ових поткатегија изведенице показују распрострањеност суфикса без обзира на њихову номинацију или квалификацију. Хијерархија суфикса са становишта потенцијала њихових творбених поткатегија указује на то да у језику Б. Ђопића налазимо суфиксе чији је капацитет максимално заступљен и оне код којих је капацитет незнатан. За утврђивање значења ових или оних творбених типова у општој структури творбене категорије као хијерархијског система неопходно је користити опозицију *центар – периферија*. Проширујући ову опозицију на творбену категорију као на хомоген систем, аутор је у њеном саставу издвојио два функционална дела: центар или језгро и периферију. Из тог угла гледања размотрен је инвентар форманата који функционишу у оквиру дате творбене категорије. Користећи се појмом периферија неопходно је ограничити се од његовог упорашћеног тумачења. Када се говори о периферији, има се у виду најшира и вишеслојна зона система која је веома значајна у функционисању творбене категорије и деривационог система у целини. Динамички процеси у језику стално се развијају, те неке периферне појаве показују тенденцију да заузму место вишег ранга у систему. У складу с тим тече и обратан процес из центра ка периферији.

У грађи коју аутор анализира налази се око четрдесетак суфикса, проучених синхроним методом. Фреквентност суфикса у оквиру творбених категорија и њихових поткатегија веома је разноврсна. Рад је захтевао да се издвоје и лична имена

без обзира да ли су идентификационог или квалификативног карактера. Било је неопходно у ексцерпираној грађи указати и на творбену синонимију и творбено гнездо и утврдити деривациону моћ творбених основа, као и функционално оптерећење свих суфикса појединачно, тј. њихов семантички капацитет. Ово истраживање омогућује да се из општег инвентара дистинктивних обележја карактеристичних за целину творбеног система српског језика издвоје она која су битна за уобличавање и функционисање творбено-семантичког система у целини.

Језик прозног дела Б. Ђопића репрезентативан је и за данашњи стандарднојезички просек, али и за западне дијалекатске просторе. У језику Б. Ђопића постоји изразити инвентар творбених обележја (то показује и наслов књиге *Доживљаји Николеџине Бурсаћа*), која су у функцији изведених речи позитивне и негативне конотације.

За сваку поткатегију *nomina attributiva* аутор наводи суфиксе којима се поткатегија твори, а метод који користи приликом анализе суфикса идентичан је примењеном методу за категорију *nomina agentis*. (Ту је преглед постојећих расправа и студија о одређеном суфиксу у оквиру литературе на српском језику и словенским језицима, анализа примера изведеница са тим суфиксом, аргументовање тврдњи и закључака примерима ексцерпираних грађа из прозних остварења Бранка Ђопића и скретање пажње на сопствена запажања у случајевима одступања од постојећих аргумената када су у питању значења и функције појединих суфикса.)

Тако се именице *nomina professionalia* творе суфиксима: *-ица, -ка, -ац, -ић/-чић, -ик/-ник, -ин, -ар, -ак, -ач, -аш, -иљ, -ља (-иља, -аља), -лија, -ција*. Именице *nomina*

qualitatis творе се суфиксима: -ица, -ница, -ка, -ко, -ац, -лац, -ић/-чић, -ник, -чина, -киња, -ар, -ара, -ак, -јак, -ан, -ач, -ача, -аш, -ишељ, -оња, -ља (-иља, -аља), -ја, -ија, -лија, -че, -уша, -ло, -истӣ(а). За именице *nomina collectiva* карактеристични су суфикси: -ица, -ка, -ина, -иња, -ја, -ија, -лија, -ад, -еж, а за именице *nomina possessiva* суфикси: -ица, -ка, -ац, -ић/-чић, -ик/-ник, -киња, -истӣ, -уша. Именице *nomina patientias* најчешће имају суфиксе: -ица, -ац, -ик, -јак, а *nomina nationalia*: -ица, -ница, -ко, -ац, -ић/-чић, -киња, -че, -екања, -ан. *Nomina regionalia* творе се суфиксима: -ица, -ка, -ац, -ић/-чић, -ик/-ник, -иња/-киња, -ин,

-оња, -лија, а *nomina diminutiva*: -ка, -ица, -ић/-чић. Именице субјективне оцене – *nomina hypocoristica* творе се суфиксима: -ица, -ка, -ко, -ац, -ин, -ић/-чић, -ина, -иња, -ар, -ак, -ан, -аш, -ја -ија, -че, -иша, -ло, -це, *nomina augmentativa*: -ина, -чина, *nomina pejorativa*: -ица, -ка, -ац, -ина, -чина, -ар, -ак, -јак, -ача, -оња, -уља, -еља, -ија, -екања.

На крају ове обимне и садржајне, али пре свега корисне књиге, налази се преглед закључака до којих је аутор дошао истражујући проблем који је заинтересовао и многе пре њега.

Светлана Ђурковић (Београд)

Tadeusz Szczerbowski, *Kiriwina. Język wysp Trobrianda*, Prace Monograficzne nr 336, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków 2002, 290 s.

Кsiążка Tadeusza Szczerbowskiego *Kiriwina. Język wysp Trobrianda* jest całościowym opisem gramatyki języka kiriwińskiego sporządzonym głównie na podstawie znajdujących się w dziełach Bronisława Malinowskiego obserwacjach dotyczących mówionego języka kiriwina oraz na bazie tekstów zawartych w pracach G. Senfta, R. Lawtona, B. Baldwin, E. Hutchinsa, G. Scoditti'ego będących również zapisem języka mówionego. Opis gramatyki tego egzotycznego języka został zobrazowany całą masą przykładów. Teksty dotyczące języka mówionego wzbogacił Autor językiem literackim przedstawionym w przekładzie Biblii (*Buki Pilabumboma*).

We wstępie czytelnik zostaje zaznajomiony z etymologią nazwy Wysp Trobrianda, z informacjami dotyczącymi tych wysp (prowincje, główne języki prowincji, dane dotyczące ludności), ogólną charakterystyką

gramatyczną języków oceanicznych (na podstawie pracy J. Lynch'a: *Pacific languages: an introduction*, Honolulu, University of Hawai'i Press, 1988). T. Szczerbowski prezentuje króciutko autorów zajmujących się językoznawstwem kiriwińskim, dialekty oraz zróżnicowanie stylistyczne kiriwiny. Autor zaznacza, że różnice dialektalne dotyczą sposobu intensyfikowania negacji w języku kiriwińskim, a zróżnicowanie stylistyczne związane jest ze statusem rozmówcy. Również we wstępie Autor podaje kilka uwag na temat tłumaczenia zdań kiriwińskich kierując się zasadą sformułowaną przez B. Malinowskiego, mianowicie że podstawę analizy lingwistycznej może stanowić tylko pełen opis etnograficzny. Za korzystny uważa on przekład interlinearny, czyli wydobicie znaczeń każdego wyrazu, zwraca jednak uwagę na fakt, że morfemowe tłumaczenia interlinearne i tzw. tłumaczenia dosłowne są pomocne tylko w

rozumieniu struktury morfo-syntaktycznej języka kiriwińskiego.

Książka podzielona została na trzy zasadnicze rozdziały: gramatyka języka kiriwina, słownictwo kiriwińskie, oraz typologia i pokrewieństwo (całościowe spojrzenie na język kiriwiński).

Gramatyka

Opis gramatyki języka kiriwińskiego Autor rozpoczyna od fonologii podając podstawowe informacje dotyczące wymowy samogłosek i spółgłosek kiriwińskich, jak również jej specyfikę, a mianowicie fakt, że w kiriwinie wymowa dyftongów uwarunkowana jest zarówno stylistycznie jak i dialektalnie. Poruszone są tu kwestie akcentu, którego miejsce może w niektórych przypadkach różnicować znaczenie wyrazu, oraz intonacji zdaniowej.

Klasyfikując teksty kiriwińskie według kryterium syntaktycznego i semantycznego Autor dochodzi do wniosku, że w kiriwinie wyróżnić można trzy części mowy: czasownik, rzeczownik i „przymiotnik”. Autor stosuje tu cudzysłów, gdyż kiriwińskiemu przymiotnikowi odpowiadają w języku polskim nie tylko przymiotnik ale i przysłówek. Przedstawione zostało też zjawisko zwane reduplikacją, czyli całościowe lub częściowe podwojenie rdzenia, które w kiriwinie wyraża intensywność cechy lub czynności, a może też być sposobem tworzenia liczby mnogiej rzeczownika. Następnie Autor opisuje strukturę morfemową czasownika kiriwińskiego, którego najprostsza forma zbudowana jest z przedrostka osobowego i rdzenia. Cechą charakterystyczną kiriwiny jest to, że ta najprostsza forma czasownika może oznaczać w zależności od kontekstu wypowiedzi albo czas teraźniejszy, albo przeszły. Autor podaje następnie przykład kiriwińskiego zdania jednowyrazowego, które w kiriwinie nie należy

do rzadkości. T. Szczerbowski charakteryzuje następnie różne przedrostki czasownikowe, ich funkcje i uwarunkowane kontekstem znaczenia, przedstawia w tabeli i opisuje trzy klasy rdzeni czasownikowych, których podstawowym kryterium podziału jest przechodność lub nieprzechodność czasownika – te trzy klasy rdzeni czasownikowych są trzema stopniami przechodności. Opisując kwestię strony biernej, która w kiriwinie jako taka nie istnieje, Autor przytacza przykłady możliwości oddania jej w tym języku, np. poprzez trzecią osobę liczby pojedynczej lub mnogiej. Kolejną charakterystyką dotyczy zaimków: osobowych (choć w języku kiriwińskim różni się trzy osoby, nie ma jednak odrębnej formy zaimka 3. osoby), dzierżawczych (z podziałem na cztery klasy kiriwińskich zaimków dzierżawczych), emfatycznych, nieokreślonych i wskazujących. Po opisie zaimków Autor podaje (m.in. za Malinowskim) listy formantów klasyfikujących (rodzaj różniony jest w kiriwinie za pomocą odpowiednich przedrostków lub przyrostków, które dołączone zostają do rdzenia), podział klasyfikatorów za Lawtonem oraz charakteryzuje ich funkcje. Następną kwestią gramatyczną, którą zajmuje się Autor, jest kategoria liczby, która w języku kiriwińskim różniana jest często na podstawie kontekstu, i która może być wyrażona: poprzez formę zaimka dzierżawczego będącą postfiksem, przez (przedstawione w tabeli) dzierżawcze sufiksy zaimkowe, czy też – w przypadku liczby mnogiej rzeczownika – poprzez alternację samogłoski rdzeniowej. Z opisu przymiotnika czytelnik dowiadyuje się, że kiriwina posiada trzy klasy przymiotnika, który jednak nie jest stopniowany, a najczęstszym sposobem wyrażania intensywności cechy są reduplikacja i użycie wyrazu będącego odpowiednikiem polskiego „bardzo” i „naprawdę bardzo”. Charakterystyka gramatyki języka kiriwiny ukazuje czytelnikowi kilka

469

kolejnych ciekawostek, mianowicie: liczebnik obligatoryjnie zawiera w swej strukturze wyrazowej formant klasyfikujący, liczebniki porządkowe występują z zaimkiem dzierżawczym.

Z lektury książki T. Szczerbowskiego czytelnik dowiaduje się, że charakterystyczną cechą języka kiriwińskiego jest wielofunkcyjność morfemów leksykalnych, tzn. jedynie kontekst pozwala określić ich przynależność do tradycyjnie wyodrębnianych w Europie części mowy.

Opis składni języka mówionego ukazuje czytelnikowi kolejne prawidłowości kiriwiny: częste występowanie zdań asyndetycznych i relatywnie niewiele spójników łączących zdanie główne z podrzędnym. Składnię literackiej odmiany kiriwiny Autor zilustrował wypowiedziami z Biblii. Kolejną przedstawioną przez T. Szczerbowskiego typową dla kiriwiny cechą są zdania nominalne, w których orzeczenie składa się jedynie z samego orzecznika; występowanie obok siebie dwóch form czasownikowych; zdania bezpodmiotowe, których podmiot wyraża się jedynie za pomocą przedrostka osobowego czasownika, a więc wyłoniony zostaje na podstawie sytuacji. Ze znajomości kontekstu sytuacyjnego można poznać też sens krótkich pytań. Z lektury tej książki dowiadujemy się o braku w kiriwinie dokładnych odpowiedników czasowników modalnych. Modalność wyrażana jest tu przede wszystkim za pomocą prefiksu werbalnego.

Ostatnią opisaną przez Autora w tym rozdziale kwestią jest mowa zależna, którą można rozpoznać również tylko z kontekstu.

Słownictwo

Z opisu słownictwa kiriwiny przedstawionego przez Autora czytelnik również może dowiedzieć się paru ciekawych rzeczy. Jedną z nich to niewielka ilość terminów określają-

cych pojęcia ogólne oraz bardzo dużo słów opisujących przedmioty szczegółowe. Najbardziej rozbudowane jest słownictwo związane z życiem codziennych mieszkańca wysp. T. Szczerbowski przedstawia też przykłady zapożyczeń z innych języków, m.in.: z francuskiego, angielskiego, z języków misyjnych, z greckiego. Dwa ostatnie podrozdziały tej części książki dotyczą neologizmów oraz frazeologii kiriwińskiej, które Autor zobrazował licznymi przykładami.

Typologia i pokrewieństwo

Pierwszy podrozdział w tej części dotyczy klasyfikacji języków, po czym Autor przechodzi do przedstawienia genealogii austronezyjskiej rodziny językowej oraz krótkiej historii rekonstrukcji języka praaustronezyjskiego prezentując listę zrekonstruowanego słownictwa praaustronezyjskiego oraz praoceanicznego. Autor opisuje następnie odpowiedności między spółgłoskami kiriwińskimi a praoceanicznymi oraz charakteryzuje typologicznie język kiriwiński (fonologicznie, morfologicznie, syntaktycznie, semantycznie). W ostatnim podrozdziale Autor przedstawia za Wurm'em języki australijskie, papuaskie i austronezyjskie wyszczególniając tylko te cechy, które są wspólne dla co najmniej trzech z wyszczególnionych grup. Tabela zestawiająca języki australijskie, papuaskie i austronezyjskie ma unaocznić czytelnikowi wielość problemów wymagających dalszych badań. Punktem ostatnim jest prezentacja modlitwy *Ojciec Nasz* w języku kiriwińskim, polskim oraz w postaci tłumaczenia poszczególnych leksemów kiriwińskich na język polski. Po tekście modlitwy Autor umieścił fragment mapy z Wyspami Trobrianda.

W bibliografii czytelnik znajdzie spis tekstów źródłowych (wraz ze skrótowymi oznaczeniami źródeł opublikowanych i ar-

chiwalnych), polskie przekłady źródeł opublikowanych, przekłady Pisma Świętego, dzieła Josepha Conrada oraz pozostałą literaturę.

Książkę kończy indeks języków, dialektów i narzeczy.

Elżbieta Sierosławska (Kraków)

Татјана Пауновић, Фонеџика и/или фонолоџија, Криџички ѓриказ фонолошких џеорија 20. века, Просвета, Ниш, 2003, 218 с.

471

Крајем 19. и почетком 20. века фонетска и фонолошка истраживања поставила су темеље савремене лингвистике као аутономне научне дисциплине. И док је у то време фонологија била извор неких кључних схватања о природи језика, данас, чини се, заостаје за другим лингвистичким дисциплинама – синтаксом, семантиком.

Чињеница је да у фонологији није прихваћен један теоријски синтетички приступ, нити постигнут договор о неким основним питањима, чак ни о правој улози фонолошке компоненте у лингвистици, а свакако не о улози фонетске компоненте у фонолошком модулу и о статусу фонетских чињеница у језику.

У књизи *Фонеџика и/или фонолоџија? Криџички ѓриказ фонолошких џеорија 20. века* др Татјане Пауновић, кроз преглед главних идеја које су фонолошке теорије заступале од почетка 20. века до данас, приказани су могући узроци овог проблема, као и одговори које савремена фонологија може да понуди за разрешење конфликтног односа фонолошке анализе и фонетске реалности.

Књига садржи 5 поглавља. У првом поглављу *Фонеџика, фонолоџија* (11–14) дефинисано је стандардно, и данас, још увек најшире заступљено схватање фонетике и фонологије, као засебних, потпуно

одвојених домена, и указано је на проблеме који проистичу из таквог схватања.

У другом поглављу *Поџед уназад* (17–157) приказан је развој лингвистичке мисли на веома широком просторном и временском плану. Представљено је 25 фонолошких модела, основне идеје на којима они почивају и кључне сличности и разлике међу њима. Иако је ван временског опсега дефинисаног у наслову ове књиге, аутор уводне редове другог поглавља посвећује В. фон Хумболту, највећем теоретичару лингвистике 19. века, који се по својим идејама може сматрати и претечом савремене лингвистике. Пошто је савремена светска фонологија усмерена у разним правцима и странпутицама најчешће зачетим на тлу САД-а и Велике Британије, то се аутор у свом путовању кроз фонолошке теорије држи ове регије. Др Пауновић је уложила не само огроман труд да изложи замршене погледе бројних фонолошких школа, уз повремене историјске осврте на де Сосира и Трубецког, већ је дала и проницљив увод у њихову суштину, одређујући место које им по научном и објективном значају припада.

И мада обојено ставовима, теоријским опредељењима и предрасудама аутора, може се рећи да ово поглавље даје релативно објективан приказ предности и

недостатака главних фонолошких теорија 20. века.

У трећем поглављу *Ривалсиџво или уједињење* (161–182) изнети су аргументи у прилог теоријском уверењу да фонетика и фонологија треба да буду на суштински начин уједињене. По уверењу аутора постоје четири разлога за овај став.

472

И фонетика и фонологија имају исти циљ – проучавање говора као реализованог језика, дакле, и интернализованог али и манифестованог говора, те нема правог разлога да се фонетика сматра само придруженим чланом породице лингвистичких дисциплина.

Аутор под знак питања ставља и тврдњу да ментална репрезентација говора – мора да искључује фонетске детаље реализације, зато што је то принцип складиштења података у менталном лексикону. Али је чињеница да ми напросто не знамо довољно о начину на који функционише људски ум и меморија и да је питање менталног лексикона данас једно од најконтроверзнијих питања у лингвистици уопште. Аутор закључује да је овакво компјутерско схватање језика предрасуда, прилично разумљива у ово наше доба компјутерске технологије.

Треће – фонетика јесте темељ фонологије – нема фонолошке теорије која се може формулисати а да не полази од фонетског бележења језика, тако фонетика увек на изванредан начин одређује фонологију, а фонолошке анализе садрже и фонетску компоненту јер се користе терминима ларингалан, звучан/беззвучан и сл.

Четврто – фонологија је циљ фонетике – фонетска истраживања немају смисла ако се не спроводе у оквиру лингвистичке теорије. Сама по себи акустична или аеродинамична мерења и теорије не значе много ако нису инкорпорисани у фонолошку теорију.

У четвртном поглављу *Персијекџива* (185–189) описан је један могући интегративни приступ проучавању језика као говора – експериментална фонологија. Самим својим називом исказује идеју да су фонетика и фонологија два лица исте дисциплине, а почива на схватању да потврду или проверу фонолошких претпоставки треба тражити у фонетском истраживању. Експериментална фонологија представља покушај да се обједине три различита метода или стратегије истраживања – експериментална фонетика, експериментална психологија и фонолошка теорија.

Аутор наглашава да експериментална фонологија у извесном смислу представља реакцију на наглашени ментализам, или когнитивизам генеративног приступа у фонологији и повратак интересовањима која су претходила генеративном, па и структуралистичком. И мада је експериментална фонологија формулисана као критика савремених фонолошких теорија уопште, основни ставови реакцијске фонологије заправо су веома слични захтевима експерименталне фонологије.

У петом поглављу *Закључак* (189–190) изнет је закључак да су фонетика и фонологија након готово сто година лутања у оваквим фонолошким теоријама пронашле прави начин да се поново уједине. Може се рећи да фонолошки модели који теже да на суштински начин искажу реалност фонетских чињеница данас поново отеловљују старо схватање да се фонолошка шума састоји од фонетског дрвећа, те да „интерфејс“ језика и говора једноставно – не постоји.

На крају књиге дат је Глосар преведних термина и израза, као и Библиографија на 22 стране цитираних радова.

Фонетика и/или фонологија даје основне координате најважнијих теориј-

ских схватања и драгоцен је за све које занимају проблеми језика и говора. Она је сведочанство једног периода у развоју фонетике и фонологије у коме је превагнуло зидање теоретских конструкција врло склоних паду. Такве конструкције су бираним и одмереним речима овде изложене критички, а истовремено аутор скреће пажњу на оне фонолошке творевине које имају изгледе да дају успе-

шне моделе, приступе и описе фонетској литератури. Сама чињеница да су нам у последњој деценији стране књиге и часописи били готово недоступни а страна фонолошка литература скоро да није превођена на српски језик, довољан је доказ о значају ове књиге, посебно за младе истраживаче и студенте лингвистичке оријентације.

Александра Лончар (Ниш)

473

Јаворка Маринковић и Видан Николић, Облици изражавања и сџилисџика, Учитељски факултет, Врање 2003, 255 С.

У богатој продукцији Учитељског факултета у Врању изашло је 2003. године друго, поправљено издање приручника *Облици изражавања и сџилисџика*. У недостатку уџбеника аутори Јаворка Маринковић и Видан Николић понудили су студентима учитељских факултета за коришћење приручник за ефикаснију реализацију наставе истоименог предмета. Настао на темељу скица за предавања, приручник је замишљен као вид припреме студената за коришћење стручне литературе, без претензија да постане коначан и једини извор сазнања.

Већ у уводном тексту аутори су назначили главне смернице свога рада. Замишљено је да приручник има интеграциону улогу – да пружа основна теоријска знања и да буде својеврсна ризница радова и есеја из облика изражавања и стилистике. Због специфичности стилистике, делом и због страха да слушаоцима (студентима учитељских факултета) недостаје „одређени квантум знања“, представљено је градиво из науке о језику и науке о књижевности, без чијег познавања они не би

били у могућности да са потребним разумевањем прате наставу.

У првом делу приручника реч је о проблемима културе изражавања и о основним облицима изражавања, при чему се указује на потребу и значај овладавања свим нивоима језичке културе.

Усвајање језика је предуслов за стварање здраве и комплетне личности. Ако имамо на уму да је матерњи језик чувар националног идентитета и основа образовања сваког човека, онда је јасно колика је улога свих појединаца и друштвених група које имају задатак да негују језик у свим његовим манифестацијама. Зато аутори наглашавају значај културе изражавања у школи и у друштву и неговања његових разноврсних облика.

Посматрајући језик у контексту свих друштвених и социјалних промена у нашој држави, аутори актуализују све негативне утицаје које су на културу изражавања имала дугогодишња социјална превирања, али и средства масовног информисања, која су злоупотребом добијене „слободе“ почела да продуктују

Система 2004

гомилу некавалитетних и бесмислених ствари. Аутори су мишљења да учитељ треба да одигра једну од пресудних улога у процесу формирања здраве и позитивно оријентисане личности. А да би то постигао, учитељ треба да буде интелектуалац у пуном значењу те речи, да прати сва збивања, и то не само у својој струци, већ и у свим областима науке и јавног живота. Коначно, сусрет са учитељем један је од најзначајнијих тренутака у животу сваког детета, када се ударају темељи на које се надограђују сва каснија сазнања. Зато је неопходно посветити нужну пажњу и поспешити развој културе говора у свим институцијама за образовање учитеља.

Знатан део приручника посвећен је основним облицима изражавања, писменим и усменим. Разрађујући ову тему, аутори пажњу посвећују и трима основним типовима текста (приповедању, описивању, расправљању), поткрепљујући своје ставове текстовима из уметничке књижевности. Посебно је функционалан део у коме су осветљене најзначајније врсте писменог расправљања. Аутори расправу везују за одређена питања из науке о језику, теорије књижевности и стилистике, а своје ставове о паралели, приказу и анонатији такође аргументују одређеним књижевним и критичким текстовима. Говорећи о реферату, аутори су се послужили знаменитом студијом Романа Јакобсона, *Лингвистика и њоетика*. Значајно је напоменути да, поред тога што су читаоце (првенствено мислимо на студенте учитељских факултета) упознали са неким од најзначајнијих чланака из науке о језику и књижевности, аутори су се и директно обратили студентима, нудећи им конкретна, креативна задужења везана за васпитно-образовни рад у школи.

Како модерна стилистика води порекло од старе поетике и реторике, онда је јасно зашто су аутори посебно поглавље посветили реторици. Поред прегледа историјског развоја реторике од античког доба до данас, фокусирани су и конкретни елементи везани за феномен беседе: психолошке предиспозиције које условљавају квалитет говорничке вештине, улога страха и треме и различити покушаји њиховог превазилажења.

Став Јаворке Маринковић и Видана Николића да је „наш народ одувек ценио добру беседу“ потврђен је у поглављу које је посвећено развоју беседништва и реторике код нас. Аутори доносе преглед реторике као науке код нас, почев од беседа Гаврила Стефановића Венцловића, затим попис уџбеника реторике и најзначајнијих антологија беседа из уметничке и усмене књижевности. У том смислу посебно вредан део приручника је поглавље *Избор из беседништва* (светског и српског), богата ризница беседа од Сократове *Одбране* и Христове *Беседе на Гори*, до беседа Стевана Немање и Милоша Ђурића. Из поглавља о беседништву нужно произилази поглавље о уметничком говору и техникама говорења поезије и прозе, што је посебно функционално за будуће учитеље, ако имамо на уму одређене захтеве који се постављају пред учитеље и децу у школској пракси (рецитовање на часовима српског језика и организована школска такмичења у рецитовању).

Овај део приручника вишеструко је функционалан, јер студентима учитељских факултета нуди релевантну грађу за реализацију наставе реторике.

Језик се остварује у разним стиловима. Последње поглавље првог дела приручника посвећено је функционалним стило-

вима. Аутори су у овом поглављу акценат ставили на практичну примену појединих функционалних стилова: разговорног, књижевноуметничког, административног, научног и публицистичког. Због намене уџбеника будућим учитељима, аутори су се посебно задржали на књижевноуметничком и научном стилу. Говорећи о есеју, пажњу читалаца усмерили су на дела оних аутора који су оставили посебан траг у српској есејистици (Лаза Костић, Богдан Поповић, Јован Дучић, Исидора Секулић, Љубомир Симовић). Указали су на „заблуде“ које постоје у вези са научним стилем (сувопарност, ускостручна терминологија), подвлачећи да се и у овом стилу постижу „висока стручност и разумљивост језика којим се пише, одређена ритмичност, а код неких истраживача и поетичност израза“.

Други део приручника посвећен је стилистици. Излагање о појму стила и историјском развоју стила и стилистике требало би да буде увертира у подробније бављење феноменом стилистике. Један од циљева које су аутори преда се ставили био је да повезивањем комплементарних научних дисциплина и кроз одређене функционалне вежбе уобличи практичну стилистику, примењиву у настави матерњег језика у нижим разредима основне школе, те да упуте студенте „да структурално откривају корелацију између формалне и значењске стране књижевног текста“ и да их „оспособе за егзактније прилазе анализи књижевног текста“. У вези са тим посебно је функционално поглавље о стилским фигурама, где аутори, нудећи преглед стилских фигура, подробно објашњавају разлику између речи као чисто граматичке категорије и њеног реторског облика – фигуре, апелу-

јући против сваке злоупотребе сликовитог говора речима: „Убрани нас, Боже, од нечасног и од сликовитог говора“.

Прихвативши тезу да је стилистика гранична научна дисциплина између науке о језику и науке о књижевности, Јаворка Маринковић и Видан Николић читаоце упознају са основним одликама модерне стилистике.

За објашњење суштине лингвистичке стилистике аутори су издвојили текстове Александра Белића, Васка Попе и Душана Јовића, који су са посве различитих аспеката приступили поезији Момчила Настасијевића (граматички, књижевнокритички и лингвостилистички). Применом индуктивног метода читаоци би требало да проникну у особености лингвистичке стилистике и у могућности њене примене у наставној пракси. Ипак, аутори саветују да не треба прибегавати овој методи по сваку цену. У случају недовољне припремљености за час, боље је избећи ову методу него је импровизовати. Следи подробније упознавање са лингвостилистиком и њеним научним дисциплинама: фоностилистиком, морфостилистиком, семантостилистиком и синтаксостилистиком.

У поглављу о функционалном раслојавању језика аутори се поново дотичу функционалних стилова, задржавајући се углавном на теоријским аспектима функционалне стилистике.

Аутори приручника *Облици изражавања и стилистика* понудили су студентима учитељских факултета и ширем аудиторијуму веома корисну књигу, која ће уз консултовање додатне литературе свакако обогатити читаочева знања о језику и стилу.

Љиљана Костић (Ужице)

475

Систа 2004

***Język religijny dawniej i dziś. Materiały z konferencji Gniezno 15–17 kwietnia 2002*, red. Stanisław Mikołajczak i ks. Tomasz Węclawski, Poznań: Wydawnictwo „Poznańskie Studia Polonistyczne”, 2004, 448 s.**

476

Tom zawiera 48 referatów prezentujących wyniki wieloaspektowych i interdyscyplinarnych badań nad językiem religijnym. Największą część przedstawia badania lingwistyczne, ponieważ w Polsce to właśnie środowiska językoznawcze najwcześniej zainteresowały się odmianą polszczyzny, obsługującą religijną sferę życia, związaną głównie z działalnością Kościoła katolickiego.

Są tu więc prace opisujące style wypowiedzi religijnych (wykładniki formalne), ukazujące zarazem współczesną dynamikę przemian: nakładanie się nowych elementów stylistycznych na tradycyjne postaci języka religijnego, a także drogi wzajemnego przenikania się jego tradycyjnych i nowych form. Procesy ewolucyjne ukazane są na tle przemian kulturowych, za którymi język w kościelnej komunikacji musi nadążać.

Przy pomocy metod lingwistyki kognitywnej bada się również odzwierciedle-

nie współczesnych zmian w sferze kultury świeckiej na wyobrażenia świata sacrum.

Liczne artykuły przyjmują perspektywę genologiczną, czyniąc przedmiotem opisu stare i nowe gatunki języka religijnego (gatunki profetyczne, ogłoszenia parafialne, modlitwę, homilia i kazanie, kościelne strony internetowe). W sposób najbardziej fundamentalny zagadnienie gatunków w religijnej sferze komunikacji ujmuje Maria Wojtak (s. 104–113).

Kilka artykułów poświęconych jest językowi biblijnemu oraz problematyce przekładu *Biblii* i tekstów teologicznych. Jest to obszar wspólnej pracy badaczy z różnych dziedzin: językoznawstwa, teologii i filozofii. Po raz pierwszy pojawiły się próby zarejestrowania i analizy językowej wypowiedzi teologii systematycznej.

Marzena Mukachowska (Opole)

Јован Пејчић: Профил и глан (Појмови/Њоимања). – Београд: Плато, 2003. – 242 стр.

Нова књига Јована Пејчића – критичара, историчара књижевности, есејисте и антологичара занимљива је и изузетно читка збирка књижевних студија.

Уводна студија говори о мистерији *тајне*, о многострукости њене дијалектике, о њеној властитости. Пејчић се бави функционалношћу тајне, указује на могућност тајне да нешто сачува, да скрије и да заштити. Говори о њеној спознајној моћи

и о моћи оног ко настоји да тајну спозна. Пејчић налази асоцијативну везу између интеракције која је заснована на спознавању и Борхесове тајне огледања. Шта је оригинал, шта је одраз – да ли се то уопште може спознати!?

У поглављу *Појмови* Пејчић говори о разноликости писања и о исконима свеукупне књижевности. Пред свим стварацима стоји и даље неразрешива дилема

 Studia 2004

о томе да ли је могућа новина у писању, у језику, постоји ли могућност превладавања понављања.

На занимљив начин Пејчић теоретише о истрошености поетских тема, испитује могућност исказивања песничког на заиста нов начин и који се уистину разликује од начина исказивања песничког књижевних претходника. У вези са тим покреће се питање књижевне традиције. Постоји ли стварна оригиналност стваралачког дара?

Аутор размишља о могућностима увођења евентуалних новина у песнички текст. Новина на тематском плану, закључујемо, није гаранција уметничке успелости. Читав корпус књижених тема он сматра прагом новог стварања, новог живота и нове историје. У том смислу стално преиспитује право значење речи *ново*. Размишља да ли свако време отвара могућност новом узлету маште и духа или књижевност сваког времена има своју тематску основу, корпус својих тема које су присутне као резултат специфичног стања људског духа у одређеном времену и у одређеном друштву, или свако време има увек исте теме које се кроз епохе на различите уметничке начине обрађују. Исте теме понављају се у различитим књижевним епохама попут цикличних кругова који се садрже у вечитом кругу и једна су манифестација вечитог враћања у стоичком смислу.

Аутор продира у генетска обележја речи и указује на значај и значење *штермина* које затичемо, које наслеђујемо и који до нас доспевају у форми извеснога обавезујућег духовног завештања старих. Упућује нас на несинонимност речи *штермин* и *појам* и разматра два, по његовом мишљењу, најосетљивија појма – *кришику* и *књижевност*. Уочава тајне тог односа и утврђује да се однос та два

појма заснива на борхесовској игри огледала, која подразумева заједнички пут и обавезно раздвајање та два појма у некој тачки њиховог развоја. Појмови *кришика* и *књижевност*, закључујемо читајући студије Јована Пејчића, обилују старим значењима које карактерише прегнантност новим значењима.

Пејчић указује на неподударност семантичког извора и језичке форме термина *књижевност* и упућује на његову неиздиференцираност која је нужна у развоју науке о књижевности. Он говори о кључном проблему присутном у свим књижевним епохама, а то је диференцијација и оправданост диференцијације онога што књижевност јесте од онога што књижевност није. Да ли је књижевност у правом смислу те речи константа, тј. да ли се прецизно може дефинисати шта књижевност стварно јесте, или шта књижевност од епохе до епохе може бити, и оно што књижевност није.

Аутор говори о ренесанси појма књижевност, који је везан за шездесете године и који је условљен продором нове теоријске парадигме везане за увођење ентитета: језик, писмо, дискурс, текст и који се проширио на целокупну књижевност и подсећа на једино могуће дефинисање књижевности у оквирима појмова *језик* и *текст*. Новонастала ситуација изискивала је редефинисање појма *књижевност* и реструктурирање његових садржаја и значења.

Пејчић преиспитује основаност повлачења граница између књижевности и некњижевности. Преиспитивањем те основаности као да жели да нам укаже на поразну чињеницу (суштински зависи како је ко схвати), да је нарушена константност књижевности и да последњих година књижевност губи на рачун некњижевности, коју за књижевност проглашавају они

477

који немају критичке способности или они који своју критичку способност стављају у службу некога или нечега. О томе ће валиднији суд бити исказан тек кроз значајан низ година када ће историја књижевности бити у стању да кристалише, или да макар раздвоји екстреме који се не могу наћи заједно на истом месту.

Пејчић тумачи и прецизира појам критике и разматра могућност прецизног одређивања тог појма и утврђује аксиолошку природу тог термина. У фокус наше пажње Пејчић ставља и *дијалоі* као аутентичан пут да критика дође до свог појма, разматра специфичну употребу појма *критика*. Говорећи о критици говори и о критичару, који би требало да поседује критичку способност која је услов опстанка критике.

Пејчић говори и о жанру као о констелацији унапред утврђених карактеристика, о стицању идентитета једног жанра и о могућности његове даље поделе и нијансирања. Испитује шта је потребно жанру да би функционисао и да би испунио своју намену, разматра норме које појам жанра дефинишу и говори о функцијама жанра.

Када је реч о критичком тексту, неоспорно је реч и о књижевном вредновању, тј. о изношењу критичког суда као најзначајнијем елементу критичког текста. Ово питање је од изузетног значаја зато што се чини да од када је критичка реч заживела, изузетно је чест, вероватно и намеран изостанак изношења критичког суда у критичком тексту. И данас се чешће сусрећемо са промотивним текстовима и промотерима него са књижевном критиком и критичарима, па Пејчић закључује да праве литерарне критике има једино тамо где постоји расуђивање о делу, „а крај сваког расуђивања увек треба ставити једну истину“, каже Бринтијер.

Дакле, Пејчић указује на важност вредносног суда и на чињеницу да је у књижевности све подложно оцењивању. Интересантна су и његова запажања о променљивости уметничке вредности књижевног дела и валидности књижевнокритичког суда у времену. Он третира вредновање као врсту опкладе са временом и говори о необразложивости вредновања у критици и повезаности те необразложивости са основним чином критике који је по Курцијусу „ирационални контакт“, који се може свести на интуитивност, на спој двеју интуиција и о чињеници да је овакво становиште у критици најраспрострањеније.

Пејчић се у својој збирци књижевних студија „Профил и длан“ бавио и проблемом песника критичара, и као репрезентативан пример узима Лазу Костића и његову књигу о Јовану Јовановићу Змају. Указује на специфичност критичког текста који пише песник и подсећа на опречне ставове неколико теоретичара књижевности који су говорили о валидности критичких текстова које пишу песници критичари, нпр. износи опречност ставова Хефрија Хартмана и Нортропа Фраја. Покушава да унеколико реши проблем валидности критичких ставова песника критичара. Јован Пејчић песника критичара назива полиграфом, а његове књижевне радове књижевном полиграфијом. О различитом сагледавању овог проблема у науци о књижевности Пејчић износи два преовлађујућа решења користећи се тумачењима Т. С. Елиота и Ајвора Армстронга Ричардса.

У студији *Начела књижевной знансїва* аутор говори о начелу актуализације и начелу проблематизације и сматра их кључем за отварање посебних литерарних дисциплина: критике, књижевне историје и теорије књижевности. Говори о међу-

собној упућености тих начела и о њиховом садејству, као и о „наличјима“ ових трију темељних начела: негацији, неутрализацији и канонизацији.

Пејчић констатује немогућност стварања савршених подела и класификација и могућност да класификације постану самосврховите и самим тим обесмишљене и беспредметне. Он сматра да класификација мора бити конструктивна и истраживачко-створилачка, тј. да омогућава процес сазнавања и указује на практичност предложене поделе и на функционалност подела које би требало схватити као помоћно средство, инструмент у науци о књижевности, као логичку и теоријски разумљиву нужност.

У својој збирци студија Пејчић се бави доживљајем света ствараоца као могућим уметничко-мисаоним, духовним доживљајем и указује на различитост уметничких истина. Чињеница да сваки уметник гради своје уметничке истине указује на фрагментарност и разуђеност, па стога и на богатство, лепоту и особеност света уметности, као и на фрагментарност могућности преношења и дешифровања по(р)уке уметничког текста. Аутор разматра могуће функције уметности и говори о уметности као извесној „посланици у свет“. Интересантни су његови ставови о могућности валидне рецепције специфичне по(р)уке уметничког дела. Говори о поруци као својеврсном кључу за спознавање специфичне уметничке истине аутора и указује на нужност сучељавања два искључујућа интереса духовних творевина у речи порука: „коначно изумљиво и до у бескрај изумевајуће, једносмислено и вишезначно, партикуларно и универзално“. Пејчић говори о термину *йоука* као о једнозначном, преживљеном, насталом и статичном термину. Како у овој збирци књижевних студија Пејчић даје лице и

наличје, тј. профил сваког термина о коме теоретише, тако указује на значајну разлику међу терминима *јорука* и *йоука*.

Пејчић се бави и питањем о начину песникове присутности у свету. Њега интересује место и простор деловања поезије у савременом свету, размишља о потребама читаоца у дехуманизованом свету, у свету „анонимне масовности“, како тај свет назива Гадамер. Разматра интеракцију уметничког текста и читаоца, о њиховом међусобном тражењу, о сензибилитетима читаоца и текста: „... одређена поезија призива себи одговарајуће читаоце“. Говори о настојању ствараоца да из „анонимне масовности“ издвоји одговарајуће читаоце који ће остварити дијалог са делом и размишља о поезији као друштвеном и културном чину. Разматра митом апокалипсе и у вези са њим говори о разликовању *симболијома* од *симбола*.

Различитост поезије и прозе Пејчић илуструје Овидијевим доживљајем поезије и Монтерлановим виђењем прозе. Указује на истоветност питања у нашем веку и о различитости одговора на та питања кроз векове.

Пејчић се бави и питањем релације уметности и историје, па уметност схвата као „органску чињеницу, као свест човека о себи самом, предео у којем се проналази сопствени идентитет“. Однос уметности и историје карактерише повезаност и њихова константна актуелност.

Пејчић се бави и античким дијалогом као праизвором књижевног разговора, упознаје нас са предностима и функционалностима хеленског модела разговора и оцењује га као велику драгоценост, говори о њему као о једној од културних универзалија човечанства. Прати „развој“ дијалога, тј. трансформисање дијалога кроз различите културне епохе, говори о нарушавању изворно филозофског карактера

античког дијалога, прати и коментарише карактеристике нових врста дијалога као услов мењања природе разговора, о утицају штампе на форму дијалога и о интервјуу као савременој форми дијалога.

Аутор збирке студија „Профил и длан“ испитује могућности реализације разговора и говори о некој врсти надградње разговора који се своди на просту размену вести. За њега је разговор „сусрет два бића, две свести, два животна, душевно-духовна плана“. Осим о питањима и одговорима и њиховој функционалности, разматра и могућност питања да подједнако искушава и питаног и оног који питање поставља. Размишља о тематизацији разговора помоћу низа питања, о смислу и смислености питања, о дијалектици питања и одговора. Говори о чињеницама које усмеравају ток разговора и покушава да дочара суштину споразумевања, ако је могуће до ње продрети. Споразумевање се, по његовом мишљењу, заснива на дијалогичности. Пејчић се надаље бави и појашњава низ наизглед сасвим јасних и општепознатих појмова над којима, ако се дубље задубимо, схватамо да су прегнантни увек новим значењима. Тако Пејчић говори даље о узорима и учитељима, о односу учитељ – ученик, о значају мотоа: „Мото је праг, огледало, шифра, кључ, лозинка, друго име дела – дубљи, скривени идентитет аутора и његовог чина“.

У другом делу књиге који је назван „Поимања“ Пејчић се креће од кратког есеја до поетске прозе. Отуда низ чланака који говоре о значајним људима српске културе у различитим епохама и у различитим историјским тренуцима. Тако Пејчић говори о Божидару Кнежевићу, Светом Сави, Милану Ракићу, Браниславу Нушићу, Анђи Петровић, Скерлићу. Ово поглавље карактеристично је по документарном приступу аутора животима и стваралаштву, заслугама за род помињаних личности. Други део ове књиге тако може читати и нешто шира читалачка публика, чак и она која се потрошачки односи према књижевности. Ипак, начин на који су исписани чланци о познатим културним личностима Србије, као и емоција којом је писање тих чланака обојено гарант су да ће понешто од тих занимљивих, често и потресних прича запамтити, па можда и усмено преносити читаоци различитих миљеа.

Посматрана као целина, збирка књижевних студија Јована Пејчића „Профил и длан“ сва је у дивергентним кретањима од повесног ка теоријском, од естетичког ка естетском, од научног ка лиричном. Ова збирка полиграфске структура знатан је допринос науци о књижевности.

Слађана Илић (Београд)

Igor Burkhanov. Translation: Theoretical Prerequisites. – Rzeszów: Uniwersytet Rzeszowski, 2003. – 222 s. – ISBN 83-7338-007-8

Публикација о којој је реч написана је првенствено за студенте постдипломских студија који се специјализују за прево-

ђење, али је веома корисна и за све оне који се баве овом и било којом другом примењеном или теоријском лингвистич-

ком дисциплином. Потреба за њом јавила се услед брзог теоријског развоја превођења као и због његове популарности, јер је превођење, заједно са наставом језика, приоритетна област образовања у целој Европи.

У првом поглављу, које је, заједно са другим, уводног карактера, представљен је обим истраживања у вези с превођењем и објашњен интердисциплинарни статус теорије превођења. Разграничене су три врсте превођења: интралингвално (*intra-lingual*), интерлингвално (*interlingual*) и интерсемиотичко (*intersemiotic*) превођење. У даљем излагању аутор се бави само једном од њих, другом, коју је Јакобсон назвао „право превођење“ (*translation proper*). Ради се о превођењу с једног језика на други, док је у првом случају у питању „објашњавање“ речи, фразе или реченице једног језика тим истим језиком, а у трећем (званом још и *трансмутаација*), преношење информације из природног језика на различите симболичке, знаковне системе. Сам термин *превођење*, према већини савремених теоретичара, обухвата писано (*written translation*) и усмено превођење или интерпретацију (*interpretation*). Овде је прецизно објашњена и позната разлика између буквалног (*literal*) и слободног (*free*) превођења.

Што се тиче теорије превођења као посебне дисциплине, аутор најпре одређује њено место, а то је посебно подручје студија превођења (*translation studies*), а затим истиче њен главни парадокс. Наиме, с једне стране, општеприхваћена, свеобухватна и исцрпна дефиниција превођења још увек не постоји, иако су многе понуђене. С друге стране, пракса превођења постоји већ миленијумима, а у данашње време све више напредује. Размена информација у модерном свету незамењива је без огромног посла који обавља

армија преводаца писаних текстова и усмених дискурса.

Оснивачима теорије превођења сматрају се амерички лингвиста и преводац Библије Е. Нида и руски теоретичар превођења А. Федоров. Потоњи је теорији превођења приписивао статус самосталне лингвистичке дисциплине, док је многи други аутори сматрају граном *примењене лингвистике*, заједно са лексикографијом, методиком наставе, компјутерском лингвистиком итд. У сваком случају, како закључује аутор на крају првог поглавља, ради се о интердисциплинарном пољу које се рапидно развија и настоји на дефинисању садржаја и тема којима се бави и изграђивању сопствене методологије.

У другом поглављу упознајемо се са главним моделима превођења, као и са актуелним тенденцијама у истраживањима у вези с превођењем. Постојеће дефиниције и модели превођења стављају акценат на различите аспекте процеса превођења, у зависности од којих у сваком моделу превођења преовладава један доминантни фактор, обично означен изразом у форми слогана, као на пример: а) превођење као комуникација; б) превођење као лингвистичка акција; в) превођење као декодирање и енкодирање; г) превођење као успостављање динамичке или функционалне еквиваленције; д) превођење као социјална акција; е) превођење као историјски одређена активност итд. Међутим, још увек није изграђен један општи модел превођења, који би обухватао и процес превођења и његов резултат, а остављао простора и за специфичности које зависе од типа дискурса и начина комуникације.

У трећем поглављу аутор нас детаљно упознаје са лингвистичким основама теорије превођења. Неке гране лингвистике с правом се сматрају ближим теорији

превођења од других. То су: лингвистичка семантика, прагматика, стилистика, текстуална лингвистика, контрастивна анализа, социолингвистика и психолингвистика. У посебним целинама овог поглавља обрађена је веза између теорије превођења и семантичких истраживања, теорије превођења и стилистике и социолингвистике и, посебно детаљно, веза између теорије превођења и контрастивне анализе. Коначно, у још једном потпоглављу, аутор се бави анализом замене експонената лингвистичких знакова у процесу превођења. У недостатку бољих, користећи донекле превазиђене термине (јер се према савременим схватањима не ради о облицима превођења, већ само о *техникама*): *фонолошко превођење*, *графемско превођење* и *транслитерација*, аутор описује сваки од ових облика замене експонената лингвистичких знакова. Процес транслитерације представљен је као трофазни алгоритам: а) претварање графема писаног система језика изворника у одговарајуће фонеме тог језика; б) замена тако добијених фонема језика изворника одговарајућим фонемама језика циља (фонолошко превођење) и в) претварање фонема језика циља у одговарајуће графеме писаног система које се користе у језику циљу.

Следеће поглавље посвећено је преводној еквиваленцији (*translation equivalence*) и процени квалитета превођења (*translation quality assessment*). Еквиваленција је дуго била доминантна у теорији превођења и многи аутори су је укључивали у основну дефиницију превођења. Најчешће су и ближе одређивали тип еквиваленције који су имали на уму, на пример *семантичка*, *прагматичка*, *комуникативна*, *стилистичка* еквиваленција итд. Аутор нас упознаје са терминима *формалне*, *динамичке*, *комуникативне* и *функ-*

ционалне еквиваленције. Посебно су интересантне *још једна еквиваленција* (иначе веома ретка), *факултативна еквиваленција* (када у језику изворнику имамо једну лексему, а у језику циљу више њих које можемо да изаберемо у процесу превођења), *приближна еквиваленција* (када лексема у језику циљу само делимично одговара лексеми језика изворника) и *нулта еквиваленција* (у случајевима лексема одређених културом народа који се служи неким језиком). У вези са преводном еквиваленцијом су и термини *преводна јединица* (*the unit of translation*) и *преводна трансформација* (*translation transformation*). Преводна јединица је лингвистички знак који припада језику изворнику, има свој еквивалент у језику циљу и приказан је у том језику уз помоћ одговарајућих преводних трансформација. За савремене токове у теорији превођења веома су важни и термини *текстема* (*texteme*), *јединица процесавања* (*processing unit*) и *транслема* (*transleme*).

Даље у овом поглављу аутор објашњава однос између преводне еквиваленције и адекватности превођења (*translational adequacy*), које поједини теоретичари превођења изједначају, користећи или само један термин или сматрајући ове термине међусобно заменивим. Они, пак, који раздвајају ове термине, дефинишу их на различите начине, који су овде најпре приказани, а затим се аутор опредељује за схватање према коме се адекватност превођења представља као евалуативна категорија и/или категорија која описује процес превођења. Преводном еквиваленцијом, међутим, означава се однос између текста у језику изворнику и текста у језику циљу или њихових елемената. Важно је знати да се процена адекватности превођења заснива на претпоставци

да је потпуна еквиваленција углавном немогућа, као и на вођењу рачуна о комуникативној ситуацији, посебним друштвено одређеним правилима превођења, као и о неким културним захтевима језика циља. Тако процена квалитета превођења укључује, с једне стране, евалуацију, а с друге, критицизам. Зато су, између осталог, за ову активност веома битне и норме превођења (*translation norms*), тј. систем културно, историјски и друштвено мотивисаних норми које детерминишу процес превођења и прихватање његовог резултата у култури рецептора.

Циљ петог поглавља јесте да се укаже на то да су особине текста у језику циљу одређене сврхом превођења и типом дискурса. После уводног дела који се тиче анализе дискурса као дисциплине и разграничења између писменог превођења и интерпретације (усменог превођења), дефинисане су и детаљно описане две врсте интерпретације: симултана (*simultaneous interpreting*) и консекутивна (*consecutive interpreting*). Посебна целина посвећена је специјалном превођењу (*specialised translation*), које обухвата и писмено и усмено превођење текстова и дискурса из комерцијалних, финансијских, политичких, државних и других специјалних домена комуникације. Овакво превођење захтева посебно обучене преводиоце. Исто важи и за уметничко превођење (*artistic translation*), које се одваја од књижевног превођења (*literary translation*). Потоње обухвата, између осталог: а) превођење поезије; б) превођење прозе и в) превођење драме. Свака од ових врста превођења је посебно описана, да би, на крају, аутор посветио посебно потпоглавље превођењу за биоскоп или телевизију. Овде је нарочито занимљиво превођење играних филмова, које се обавља

на три начина: *синхронизовањем* (*dubbing*), *титуловањем* (*subtitling*) и *иласом преко иласа* (*voice-over*). Сваки од ових начина има своје предности и недостатке, од којих су неки и финансијске природе. Аутор нас упознаје и са тим који од ових начина превођења играних филмова се користи у појединим државама у Европи.

Последње поглавље посвећено је начинима превазилажења неких лингвистичких и културних неслагања у процесу превођења. На овај процес се у савременој теорији превођења гледа као на преношење значења из једне културне средине у другу. То се постиже на два начина, која аутор назива *одомаћивање* (*domestication*) и *уношење страних елемената* (*foreignisation*). Идеалним се сматра проналажење баланса између ова два начина у процесу превођења. Детаљно су размотрене различите технике превођења, тј. лингвистичке операције којима се, у процесу превођења, преноси културно значајна информација. На крају, у посебној целини последњег поглавља аутор истиче значај лексикографије за превођење и предлаже решења за структуру билингвалних речника који би били оријентисани на превођење (*translation-oriented dictionaries*), те би преводиоци имали од њих већу корист него од постојећих, при чијем састављању се много мање водило рачуна о различитим преводилачким захтевима и проблемима.

Обухвативши готово све аспекте теорије превођења на невеликом обиму (222 стр.), уз коришћење обимне литературе, аутор нам је понудио студију изузетну по свом значају и актуелности, а неопходну као основу за све који се на било који начин баве превођењем.

Ружица Бајић (Београд)

483

Система 2004